

Ironija u romanu Ubiti pticu rugalicu Harper Lee

Zovko, Anja

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:561727>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-28**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti (jednopedmetni)

Anja Zovko

IRONIJA U ROMANU *UBITI PTICU RUGALICU* HARPER LEE

Diplomski rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Marica Liović

Osijek, 2020.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti (jednopedmetni)

Anja Zovko

IRONIJA U ROMANU *UBITI PTICU RUGALICU* HARPER LEE

Diplomski rad

Humanističke znanosti, filologija, teorija i povijest književnosti

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Marica Liović

Osijek, 2020.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum
22.7.2020.

Anja Farka, 0122220331

ime i prezime studenta, JMBAG

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. O HARPER LEE.....	2
3. O VAŽNOSTI ROMANA <i>UBITI PTICU RUGALICU</i>	3
4. O BURNIM REAKCIJAMA KOJE JE ROMAN IZAZVAO	5
5. O IRONIJI.....	6
6. IRONIJA U ROMANU <i>UBITI PTICU RUGALICU</i>	7
6.1. Demokracija.....	7
6.2. Obrazovni sustav	10
6.3. Položaj žene u društvu	12
6.4. Vjera	13
6.5. Stav o ženi kao dami.....	16
6.6. Primitivizam	17
6.7. Licemjerje.....	19
6.8. Odnos pojedinca prema pojedincu	22
6.9. Ku Klux Klan.....	27
7. ZAKLJUČAK	30
8. LITERATURA I IZVORI.....	33

SAŽETAK

Temeljni je zadatak ovoga rada istražiti funkciju ironije kao književne strategije, njezine modifikacije te učinke u djelu *Ubiti pticu rugalicu* autorice Harper Lee. Zato je jedan od preliminarnih zadataka dati teorijski opis ironije kao temeljnog operativnoga pojma.

No ovo djelo, kad je posrijedi tematika, pruža iznimne mogućnosti. Važno je naglasiti da je od trenutka objelodanjivanja izazivalo kontroverze: od apsolutnog prihvatanja i slavljenja, pa do izbacivanja iz školskih knjižnica i programa. S obzirom na aktualni trenutak (veliki proturasistički prosvjedi koji su se iz Amerike nakon ubojstva Afroamerikanca Georgea Floyda prenijeli na cijeli svijet), važno je naglasiti da je riječ o jednom od prvih djela na američkom kontinentu koje je promicalo kulturu dijaloga i nedvosmisleno se odredilo kao duboko humanističko i proturasističko. Osim rasne problematike djelo progovara i o položaju žene, statusu samohranoga roditelja, važnosti obrazovanja, sudbenoj vlasti i pravdi, društvenome licemjerju, kao i o djelovanju jedne od najmračnijih udruga na američkome kontinentu – Ku Klux Klanu.

Ključne riječi: ironija, *Ubiti pticu rugalicu*, Harper Lee, rasizam, proturasistički stavovi, društveni problemi

1. UVOD

U ovome će se diplomskome radu govoriti o ironiji u djelu *Ubiti pticu rugalicu* autorice Harper Lee. Naime, osvrnut ćemo se na dijelove romana u kojima se ironično progovara o temeljnim društvenim problemima poput položaja žene, rasizma, primitivizma, obrazovanja, odnosa pojedinca prema pojedincu i tako dalje.

Rad se sastoji od osam poglavlja. Prvo je poglavlje uvodno. U drugome poglavlju donesen je životopis autorice Harper Lee kako bi se dao stvarnosni okvir djela: naime, važno je istaknuti u kakvome je društvu Lee odrasla jer je upravo to razlogom stvaranja ovoga djela. Ono je u cijelosti prožeto ironijom koja se na određenoj razini može shvatiti i kao autoričin stav s obzirom na tematiku kojom se bavi.

U trećem se poglavlju progovara o društvenoj važnosti romana *Ubiti pticu rugalicu*. Dakle, ističe se kako je djelo bilo jedno od odlučujućih kada je riječ o borbi za ljudska prava, posebice na Jugu gdje je rasizam bio najistaknutiji. Navodi se i to kako je djelo nagrađivano, kako je steklo mnoštvo čitatelja, zahvaljujući zalaganju za ideje koje su u funkciji prevladavanja stavova prema kojima se ljudska vrijednost određuje s obzirom na boju kože. Osim rasne problematike djelo promiče i ravnopravnost spolova te jednakost među ljudima.

Četvrto poglavlje posvećeno je recepciji djela jer riječ je o uratku koji je doživio recepcijsku diskrepanciju: u jednom dijelu društva (svijeta) djelo je slavljeno kao utjecajnije od Biblije, dok je u nekim dijelovima Amerike u kojima još postoji vjera o bijeloj supremaciji djelo proskribirano.

Peto je poglavlje posvećeno teorijskome promišljanju ironije kao osnovnog istraživačkog pojma.

Šesto je poglavlje ujedno i središnji dio rada i u tome poglavlju bavimo se raščlambom ironijskoga modusa, usmjeravajući se na ironijska opredmećenja kao i na funkciju tih oprimjerenja.

U sedmome poglavlju, onome zaključnome, sintetizirat ćemo rezultate svojih istraživanja koje smo predstavili kao zadatke u prethodnim poglavljima.

U osmome poglavlju iznijet ćemo popis korištene literature i izvora.

2. O HARPER LEE

Harper je Lee američka književnica rođena u Monroevilleu u Alabami 28. travnja 1926. godine, a umrla je, također, u Monroevilleu, 19. veljače 2016. godine. Upisala je studij prava, ali je zbog velike strasti prema pisanju ubrzo odustala od istoga. Napisala je roman *Ubiti pticu rugalicu* (1960.), a roman je stekao golemu popularnost među čitateljima. U navedenome su romanu uočljivi autobiografski elementi, ali i tradicija južnjačke gotike (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=70083>). Radnja se temelji na autoričinim stavovima o vlastitoj obitelji, okolini u kojoj je odrasla, kao i na događaju koji se zbio 1936. godine u blizini njezina grada, dok je Lee bila desetogodišnjakinja (<https://www.novilist.hr/ostalo/kultura/knjizevnost/klasik-na-udaru-ubiti-pticu-rugalicu-izbacen-iz-skola-zbog-navodnorasizma/?meta-refresh=true>).

Radnja je ispriповijedana iz perspektive djevojčice Scout, a smještena je u razdoblje američke gospodarske krize i rasnih nesnošljivosti 30-ih godina 20. stoljeća. Autorica je za navedeni roman dobila i Pulitzerovu nagradu, što je samo još jedna potvrda njegove kvalitete. Godine 1962. snimljen je i istoimeni film redatelja Roberta Mulligana (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=70083>), dok se u autoričinome rodnome gradu, još od 1990. godine, svake godine održava predstava koja se temelji na navedenome romanu (<https://www.novilist.hr/ostalo/kultura/knjizevnost/klasik-na-udaru-ubiti-pticu-rugalicu-izbacen-iz-skola-zbog-navodnog-rasizma/?meta-refresh=true>).

Idi, postavi stražara roman je koji je autorica objavila 2015. godine. Predstavljen je kao nastavak njezina prvoga romana, dok je zapravo riječ o ranijoj inačici. Pisala je i kratke eseje, a potrebno je istaknut i njezin ogled o povijesti

Alabama, *Romance and High Adventure*, iz 1983. godine (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=70083>).

3. O VAŽNOSTI ROMANA *UBITI PTICU RUGALICU*

Roman *Ubiti pticu rugalicu* autorice Harper Lee smatra se jednim od najvažnijih romana današnjice, a u prilog navedenoj činjenici ide i to da su ga 2006. godine britanski knjižničari proglasili knjigom važnijom od Biblije. U klasiku se američke književnosti obrađuju teme i društveni problemi koji su, u autoričinoj rodnoj Alabami, bili vrlo aktualni tijekom 19. i 20. stoljeća, a može se definirati i kao *Bildungsroman* (roman o odrastanju i razvoju). Autorica je realno prikazala težak južnjački život s ciljem ostvarivanja pravde kada govorimo o pravima i jednakosti svih ljudi (<https://citajknjigu.com/sedam-velikih-americkih-romana-koji-se-trebaju-naci-nasem-popisu-za-citanje/>).

Navedeni su problemi, nažalost, prisutni i danas, a to nam pokazuje kako je djelo Harper Lee vrlo aktualno. Tako se, u romanu, problematizira silovanje, obrazovanje, odnos među pojedincima, a posebno se misli na rasistički odnos bijelaca prema Afroamerikancima. Istaknut je i problematičan odnos bijelaca prema bijelcima koje smatraju nižim staležom od sebe, muškaraca prema ženama, žena prema drugim ženama, posebno Afroamerikankama i tako dalje.

Dakle, odvjetnik Atticus Finch i njegova obitelj žive u gradiću Maycombu u kojemu je rasizam bio vrlo zastupljen. Svakodnevno se suočavaju s primjerima omalovažavanja afroameričkog stanovništva, a sve je ispričano iz perspektive djevojčice Scout. Naime, ona predstavlja dječju nevinost te, s obzirom da je naviknuta na takav poredak od rođenja, ne može shvatiti rasizam. Vidljivo je to i u dijelu kada joj nije jasno zašto njihova služavka drukčije govori kada je u društvu drugih Afroamerikanaca, ali i onda kada se zapita zašto je Afroamerikancima, u sudnici, osigurano posebno mjesto koje ih odvaja od ostatka ljudi. Zaokupljena je Boom Radleyjem te igrom s bratom Jemom i prijateljem Dillom. Dill je dječak koji svakoga ljeta dolazi u Maycomb, a zajedno su fascinirani fenomenom Boo Radleyja koji

godinama nije izašao iz kuće. Djeca smišljaju različite načine s pomoću kojih bi ga namamili van, a on im, potajice, ostavlja darove. Tek poslije shvaćaju kako nije izlazio iz svoje kuće zato što to nije htio.

Čitatelje se na zanimljiv način upoznaje s južnjačkom svakodnevicom iz dječje perspektive. Dobiva se uvid u obrazovanje, čajanke, kazneni sustav, društveni poredak, odnose među ljudima i tako dalje. Obitelj mirno živi sve dok otac, Atticus Finch, ne odluči braniti prava Afroamerikanca nepravедno optuženoga za silovanje bjelkinje, Mayelle Ewell. Tada se suočavaju s mnogobrojnim osudama i napadima; čak se i susjedi okreću protiv njih. Suđenje je, također, prikazano iz perspektive djevojčice Scout. Svi su dokazi upućivali na nevinost Toma Robinsona, a razotkriven je gospodin Ewell kojega je Atticus prozvao kao krivca za ozljede nanesene Mayelli. Istaknut je primitivizam gospodina Ewella i njegove obitelji koji kasnije, kako bi se osvetio, pokušava nauditi Jemu i Scout pa smrtno stradava. Tada ih upravo Boo Radley spašava, a to izaziva oduševljenje djevojčice Scout. Naime, njezina je želja bila vidjeti Booa barem jedanput u životu, a sada joj se to i ostvarilo.

Nažalost, optuženi biva osuđen unatoč svim dokazima koji su ukazivali na suprotno, a djelo ostavlja dubok dojam na svakoga tko ga pročita te izaziva sućut prema svim obespravljenim ljudima. Uvodeći u vrlo tešku i složenu priču na američkome Jugu, dječju perspektivu, autorica implicitno ukazuje na moguće rješenje, nedvosmisleno se opredijelivši za mladost na kojoj svijet ostaje i koja zbog svojeg čistog srca ne može osuditi nevinog čovjeka, bez obzira na rasu, podrijetlo i društveni status.

Dakle, Atticus Finch predstavlja moralnoga junaka u borbi protiv rasizma. Knjiga poziva na pravdu, a, iako se bavi teškim temama, prožeta je toplinom i nadom u bolje sutra. Uvelike je pomogla Jugu u borbi s rasizmom te je bila temeljem u borbi za ljudska prava. Pokazuje kako se svatko može izdignuti iznad društvenih predrasuda iako su kao pojedinci odgojeni u drukčijem duhu.

Važno je spomenuti i provodni motiv ptice rugalice na kojemu se djelo i temelji. Grijeh je ubiti pticu rugalicu jer ona ne čini nikakvu štetu – ona samo pjeva. Možemo ju

povezati s Tomom Robinsonom koji, također, predstavlja nedužnost. On je kao i ptica rugalica neopasan i grijeh je činiti mu nažao (<https://www.novilist.hr/ostalo/kultura/knjizevnost/klasik-na-udaru-ubiti-pticu-rugalicu-izbacen-iz-skola-zbog-navodnog-rasizma/?meta-refresh=true>).

4. O BURNIM REAKCIJAMA KOJE JE ROMAN IZAZVAO

Naime, upravo je, zbog tematike koju obrađuje, roman *Ubiti pticu rugalicu* bio na udaru kritika. Izazvao je brojne kontroverze, a čak je zabranjen u školskim programima američke Savezne države Virginije. Navodilo su kako se u knjizi pronalazi rasistički jezik, a ljudima je posebno smetala uporaba riječi *crnčuga*. Na ove navode reagirala je i Američka nacionalna koalicija protiv cenzure navodeći kako je nužno raspravljati o osjetljivim pitanjima poput rasizma. Učitelji učenike moraju upoznati s američkom poviješću, a ona obuhvaća i problem rasizma pa tako i pogrдне izraze koji samo realno prikazuju sliku tadašnjega društva. Također, poznavanje povijesti može pomoći učenicima i omogućiti im usporedbu tadašnjega stanja s današnjim.

Nije to jedini put da se problematizira riječ *crnčuga*. Naime, događalo se i to da se pomno brojila pojavnost navedene riječi te je zaključeno kako se ponavlja čak četrdeset i osam puta, a sve je služilo kao izgovor za odbacivanje djela. Smatralo se kako roman studentima dokida samopoštovanje, a prosvjedovalo se, 1966. godine, i zbog silovanja koje je iskorišteno kao sredstvo za radnju.

Studenti su, s obzirom na ovakve stavove, trebali biti oslobođeni od utjecaja iskustava koja ih izlažu poniženju pa su na sve načine knjigu pokušavali izbaciti iz nastave (<https://www.novilist.hr/ostalo/kultura/knjizevnost/klasik-na-udaru-ubiti-pticu-rugalicu-izbacen-iz-skola-zbog-navodnog-rasizma/?meta-refresh=true>).

Očigledno je da se roman bori protiv rasizma i zalaže za jednaka prava svih ljudi, ali ipak se problematizirao lik Calpurnije. Naime, smatralo se kako je ona portretirana kao zadovoljna robinja, dok se kritiziralo i praznovjerje pojedinih Afroamerikanaca. Afroamerički su čitatelji smatrali kako ih navedeno književno djelo

demoralizira i kako su likovi Afroamerikanaca nedovoljno zastupljeni, dok su bijelci dobro reagirali na roman.

S obzirom na navedeno, Udruga američkih knjižnica stavila je roman na dvadeset prvo mjesto na popisu sto najosporavanijih knjiga u razdoblju od 2000. do 2009. godine. Također, Nacionalna udruga obrazovanja stavila je 1968. godine roman na drugo mjesto na popisu knjiga koje dobivaju najviše primjedbi privatnih organizacija (<https://www.novolist.hr/ostalo/kultura/knjizevnost/klasik-na-udaru-ubiti-pticu-rugalicu-izbacen-iz-skola-zbog-navodnog-rasizma/?meta-refresh=true>).

5. O IRONIJI

U ovome će se poglavlju, kako bi se bolje shvatio središnji dio rada, definirati ironija. Prema Milivoju Solaru, ironija je, u užem smislu, figura koju određujemo izražavanjem preko suprotnosti. Dakle, misli se obrnuto od onoga što se izravno kaže. Ironija bi, u širem smislu, bila stav ili način izražavanja koji karakterizira suprotnost između izravnog, vanjskog, prividno pozitivnoga izraza i posrednog, unutarnjeg, negativnog stava. Kao primjer može se navesti to da nekome kažemo kako je „mudra glava“, dok se zapravo misli da je ta osoba „budala“. Sredstvo je poruge, a koristi se u svim vrstama humora. Za ironiju je karakteristično i kritiziranje, ali i obsceniziranje. Ironičan stav često izražava prijezir i podcjenjivanje, ali može, ako se rabi autoironija, dobiti gotovo karakter svjetonazora (Solar, 2006: 130).

U različitim se književnim teorijama, ironija kao figura, različito shvaćala pa su je i različito određivali. U antici je bila zastupljena „sokratska ironija“, a vezivala se uz Sokratovo postavljanje pitanja na koje on nije znao odgovor, dok se isticao njegov podređen položaj prema ispitivaču. Poslije su ironiju često povezivali s alegorijom, a to su činili retoričari. Razlog je tomu upravo to što je smisao alegorije suprotan od onoga koji se doslovno iskazuje. Uglavnom se smatralo da se ironijom izaziva komika, a romantičari su joj pridodali i dodatno značenje. Tako je nastala romantičarska ironija. Ona se temeljila na geniju koji, zbog svoje stvaralačke (nad)moći, ima pravo zauzeti ironičan stav prema svijetu i životu. Činio je to na način da odmah otkrije kako je ono o

čemu piše proizvod njegove mašte te da nema nikakve veze sa stvarnošću. Nadalje, ironija je bila važna i tijekom modernizma, a tada se javila u svim vidovima i načinima. Bila je univerzalno sredstvo izražavanja diskrepancije između književnosti i zbilje. Tijekom postmodernizma smatralo se kako je ironija bila zastupljena u cjelokupnoj književnosti jer je bila okrenuta sama prema sebi, a tako nije mogla imati oslonca u nečemu što bi je izvan nje potvrđivalo (Solar, 2006: 130–131).

Prema Vladimiru Bitiju, ironija je književnoteorijski pojam koji je, u suvremenu književnu teoriju, ušao preko američke Nove kritike. Često su je poistovjećivali s pjesništvom, a smatralo se kako potiče nesuglasice i proturječja među riječima u pjesmi. S druge strane, pomiruje njihove paradokse, dvosmislenosti i tenzije u skladnu cjelinu (Biti, 2000: 226).

Također, ironija se definira i kao složena diskurzivna strategija koja može služiti različitim političkim pozicijama i podupirati široko mnoštvo interesa. Ona je opasan, dvosjekao, „riskantan posao“ jer se zbiva kao dio komunikacijskog procesa. Ironija nije statično retoričko sredstvo koje treba koristiti, već nastaje u odnosima među značenjima, među ljudima i iskazima, a katkad i između intencija i interpretacija. Između smjerane ironije koja prolazi neopaženo i nesmjerane koju tek opažanje pretvara u ironiju ima prostora za mnoge vrste i stupnjeve nerazumijevanja, promašaja i zabuna, kao i za razumijevanje i zavjerništvo (Biti, 2000: 228).

6. IRONIJA U ROMANU *UBITI PTICU RUGALICU*

U središnjem dijelu rada, ponajprije koristeći raščlambu kao temeljnu metodu, istražiti ćemo oprimjerenje ironije u ovome djelu kao i njezine funkcionalne realizacije.

6.1. Demokracija

Naime, ironija se uočava i pri učiteljičinu objašnjavanju pojma demokracije i dovođenja Amerike u vezu s navedenim pojmom jer je Amerika tada bila sve samo ne demokratska zemlja. Spominje i to kako se u diktatorskoj Njemačkoj vrše progoni upravo zbog predrasuda kojih, prema njezinu uvjerenju, u Americi nema. Činjenice, ipak, pokazuju da to nije istina.

Poznato je kako je Afroamerikancima bilo zabranjeno pohađati škole koje su pohađali bijelci. Godine 1957. devetero je Afroamerikanaca dobrovoljno prešlo iz svoje škole, koja je bila namijenjena samo Afroamerikancima, u školu koju su pohađali isključivo bijelci. Škola je bila na dobrome glasu, a devetero je učenika u nju ušlo s nadom u bolju budućnost. Tada su prilike pokazale kako Amerika ima ogroman problem s rasizmom te kako je daleko od demokratske zemlje. Demokracija se spominjala samo na papiru, dok je stvarnost bila drukčija. Dokazuje to i postupak guvernera države koji je naredio Nacionalnoj gardi sprječavanje ulaska učenika u školu.

Predsjednik Eisenhower poslao je vojsku koja bi štitila i pratila učenike do škole, a guverner ju je već iduće polugodište zatvorio na godinu dana. Škola se ponovno otvorila, a samo se dvoje učenika vratilo u nju. Puno je ovakvih primjera, a jedan je od njih i diskriminacija u javnome prijevozu.

Naime, 50-ih godina 20. stoljeća Afroamerikancima je bilo zabranjeno sjediti u središnjem dijelu autobusa ako je ondje sjedio barem jedan bijelac. Za njih je bio rezerviran stražnji dio autobusa, a mogli su doći do središnjega dijela jedino ako bi bijelac odlučio kako neće ondje sjediti. Poznat je i primjer gospođe Rose Parks koja je, zbog umora nakon cjelodnevnoga rada, sjedila u središnjem dijelu autobusa iako je u njemu i dalje stajao jedan bijelac. Oglušila se na upozorenje vozača i ostala sjediti pa je završila u pritvoru (Ninić, 2013: 138).

Razdvajanje rasa vidljivo je u romanu na mnogim mjestima, a ističe se kako Afroamerikanci imaju posebna mjesta u sudnici rezervirana upravo za njih. Oni se nalaze na balkonu kako bi se razdvojili od bijelaca, a smiju ući u prostoriju tek kada su svi ostali ušli. Navedeni primjer pokazuje razinu potlačenosti Afroamerikanaca u društvu koje ih nije smatralo dostojnima i dovoljno dobrima, ali ukazuje i na

neiskvarenost djece. Njima je bilo svejedno gdje će sjediti, a svoju rasu nisu doživljavali superiornom i nedostojnom balkona:

Nakon što su pričekali da bijelci uđu, počeli su ulaziti i crnci. (...)

Pastor Skyes sustigao nas je teško dišući i blago nas poveo između crnaca na balkonu. Četiri su crnca ustala i prepustila nam mjesto u prvom redu.

Balkon za crnce prostirao se duž triju zidova sudnice poput trijema na drugom katu i odatle smo sve mogli vidjeti (Lee, 2020: 198).

Upravo je ovim primjerima dokazano kako predrasude i progoni postoje i u učiteljičinoj stvarnosti koju ona odlučno ignorira, predstavljajući na svojem satu američku demokraciju, a citat potvrđuje ironiju:

Ispred riječi DEMOKRACIJA dopisala je MI SMO. – Sad svi skupa: „Mi smo demokracija.“

Ponovili smo rečenicu za njom. Onda je Miss Gates rekla: – Po tome se Amerika razlikuje od Njemačke. Mi imamo demokraciju, a Nijemci diktaturu. Dik-ta-tu-ru – ponovila je. – Mi ovdje ne vjerujemo u progone. Progoni su posljedica predrasuda. Pred-ra-suda. Na svijetu nema boljih ljudi od Židova i nije mi jasno zašto se Hitler s tim ne slaže (Lee, 2020: 299).

Poznato je kako su brakovi između različitih rasa bili i zakonom zabranjeni. Petra Ninić navodi kako je 1999. godine provedena anketa u kojoj je bio vidljiv pomak nabolje kada je riječ o međurasnim brakovima. Nadalje, dvadeset šest ispitanika smatralo je kako su takvi brakovi loši jer miješanje slabi nadarenost i sposobnost pojedine rase (Ninić, 2013: 147). Dakle, stanje je bolje, ali su i dalje prisutne predrasude s obzirom na to da dio ljudi vjeruje u superiornost bijele rase. Ironična je učiteljičina kontradiktornost. Miss Gates žali Židove i osuđuje Hitlera (ironija!), dok, u isto vrijeme, prezire Afroamerikance. Naime, u romanu učiteljica problematizira međurasne brakove, što će se vidjeti i u sljedećem citatu. Od obrazovane bi se osobe očekivalo racionalno razmišljanje i zaključivanje, dok kod Miss Gates to nije slučaj. Navedeno je vidljivo iz razgovora Jema i Scout u dijelu u kojemu djevojčica pokušava

pronaći logiku u takvome postupanju osobe koja bi djeci koju poučava trebala biti uzorom:

– *Jako mrzi Hitlera...*

– *Što tome fali?*

– *Pa danas je pričala o tome kako je pogrešno što tako postupa s Židovima. Jeme, nije u redu nikoga progoniti, nije li tako? Mislim, zlo misliti o bilo kome?*

– *Ne, Scout, naravno. Što te muči?*

– *Pa kad smo one večeri izlazili iz sudnice, Miss Gates je... silazila niza stube ispred nas, ti je vjerojatno nisi primijetio, i razgovarala je s Miss Stephanie Crawford. Čula sam kako je rekla da je vrijeme da ih netko nauči pameti, da su se razgoropadili i još malo pa će misliti da mogu s nama stupati u brak. Jeme, kako netko može toliko mrziti Hitlera, a istodobno tako ružno govoriti o našim, domaćim ljudima? (Lee, 2020: 300–301).*

6.2. Obrazovni sustav

U romanu je vidljiva i kritika upućena tadašnjem obrazovnom sustavu. Umjesto da djecu potiču na napredak, oni ih unazađuju. Tako učiteljica kritizira Scout jer je prerano naučila čitati i pisati, što je apsurdno. Ironično je da znanje nije poželjno, već se doživljava kao počinjeni zločin. Zbog takvoga stava djevojčica više nema volju za učenjem i na sve načine pokušava izbjeći odlazak u školu koji počinje doživljavati kao neku vrstu kazne. Miss Caroline ne uviđa što čini te je uvjerena kako su njezine metode suvremene i učinkovite. Učiteljica tuče djecu, a navodi se i kako djeci ne dopušta čitati i pisati, već im pokazuje kartice s riječima:

(...) otkrila je da sam pismena i gledala me nimalo blagonaklono. Miss Caroline rekla mi je neka kažem ocu da me više ne poučava jer ću zbog toga lošije naučiti čitati. (...) – Lijepo reci ocu da te više ne uči. Najbolje je početi čitati svježeg uma. Reci mu da ću sad ja to preuzeti i nastojati popraviti štetu... (...) Promrmljala sam da mi je žao i sjela, razmišljajući o svojem zlodjelu (Lee, 2020: 21).

Što se mene tiče, nisam znala ništa osim onoga što bih pročitala u Timesu i u svim knjigama kojih bih se uspjela dočepati kod kuće, ali dok sam polako napredovala školskim sustavom okruga Maycomb, nisam mogla obuzdati osjećaj da su mi nešto uskratili. Nisam znala što, ali nisam mogla vjerovati da mi je država namijenila dvanaest godina neprekidne dosade (Lee, 2020: 39).

Drugi je razred bio jednako grozan kao prvi – još i gori: i dalje su nam pokazivali kartice s riječima i nisu nam dopuštali čitati i pisati (Lee, 2020: 69).

Jednoga je dana djevojčica Scout svojem ocu, uvaženom odvjetniku, priopćila da je iznimno nezadovoljna obrazovnim sustavom. Žalila se na to da joj ne dopuštaju čitati, a žalostilo ju je što to više neće moći raditi s Atticusom. Budući da je to bila djevojčičina želja, napravili su kompromis. Obećao joj je da će i dalje, kod kuće, nastaviti čitati, ali pod jednim uvjetom: nije smjela o tome govoriti u školi. U tome se dijelu progovara o vlastima koje su takvo što dopustile ironično ih nazivajući „veleučenicima“:

– Ovaj ćemo dogovor smatrati sklopljenim bez uobičajenih formalnosti – rekao je Atticus kad je vidio da se spremam pljunuti.

Kad sam otvarala prednja mrežasta vrata, Atticus je rekao: – Uzgred, Scout, bit će najbolje da u školi ništa ne govoriš o našem dogovoru.

– Zašto ne?

–Bojim se da bi veleučene vlasti na njega reagirale sa znatnim neodobravanjem (Lee, 2020: 37).

Miss Caroline često je čitala bajke koje su djeci apstraktne jer je, uglavnom, riječ o seoskoj djeci koja roditeljima pomažu kako bi preživjeli. Priča im o savršenom životu koji su živjele mačke ne obraćajući pozornost na to da pojedina djeca toga dana nisu niti jela i da vjerojatno neće imati užinu do kraja školske godine. Također, ironično

se progovara o tome kako mačke uživaju u hrani, toplini i sigurnosti svoga doma, dok djeca nemaju ni osnovnu odjeću:

Miss Caroline počela je nastavu čitanjem priče o mačkama. Mačke su vodile duge razgovore, nosile su zgodna odijelca i živjele u toploj kući, ispod štednjaka. Kad je Miss Caroline došla do mjesta na kojemu gospođa Mačka telefonom naziva drogeriju i naručuje miševе prelivene čokoladom, razred je izgledao kao kanta puna glista. Miss Caroline, čini se, uopće nije zamijetila da su njezini učenici odjeveni u stare traper-košulje i suknje sašivene od vreća za brašno, da je većina brala pamuk i hranila svinje otkako je prohodala i da su otporni na maštovite priče (Lee, 2020: 20).

6.3. Položaj žene u društvu

Ironiju prepoznajemo i u položaju žene u društvu kojim autorica ukazuje na nejednakost žena i muškaraca. Doznajemo kako žene nisu mogle biti u poroti, obavljati važnije poslove koji čine strukturu vlasti, kako im je mjesto bilo u kući, a posebno je teško Afroamerikankama koje su prisiljene služiti bjelkinjama za malo novca koji dobivaju zauzvrat. Sljedeći citat pokazuje kako su djeca šokirana saznanjem da žene ne mogu biti u poroti, ali je sve prožeto dozom ironije i humora pa tako Atticus, tijekom objašnjavanja, ironično žene naziva „krhkima“, a referira se i na stalno prekidanje suđenja raznoraznim pitanjima žena. Vidljivo je kako se na ironičan način pokušava ukazati na nejednak položaj žena i muškaraca u društvu s ciljem podizanja svijesti i poticanja na promjene:

(...) U prvom redu, Miss Maudie ne može biti u poroti zato što je žena.

– Hoćeš reći da žene u Alabami ne mogu...? – Bila sam ogorčena.

– Da. Valjda je to zato da se naše krhke žene zaštite od slučajeva kao što je Tomov. Osim toga – Atticus se nacerio – sumnjam da bismo ikad dočekali kraj suđenja... gospođe bi stalno prekidale i postavljale pitanja (Lee, 2020: 269).

Osim toga, navedeno je vidljivo i u dijelovima u kojima se podrugljivo piše o ženama koje se, sređene, okupljaju na čajankama i ogovaraju ne obraćajući pozornost na važnije probleme, a na zanimljiv način se o položaju žena govori i iz dječje perspektive. Naime, Jem podrugljivo sestru Scout naziva djevojčicom što i ne zvuči problematično jer je rezultat dječje naivnosti i utjecaja društva. Vidljivo je to u dijelu u kojemu Jem kritizira Scout govoreći da se ponaša kao djevojčica te da one stalno nešto izmišljaju pa ih zato ljudi toliko mrze (Lee, 2020: 48).

Na mnogim je mjestima u djelu moguće detektirati da su žene, u društvu koje je opisano, u podređenom položaju. Navedeno se očituje i tijekom opisa Finch's Landinga. Na navedenom su imanju živjeli teta Alexandra i njezin muž, a izgradio ga je njihov predak Simon Finch.

Ističe se njegovo nepovjerenje prema ženskoj djeci, a navedeno je vidljivo i u načinu na koji je uredio svoju kuću. Uočljivo je to na primjeru „djevojačkih stuba“. Dakle, do sobe njegova sina dolazilo se jednim stubama, dok se do soba njegovih kćeri moglo doći „djevojačkim stubama“, odnosno stubama koje su se nalazile u Simonovoj i ženinoj sobi. Sin je uživao povlašten položaj, dok djevojke nisu imale nikakva prava pa tako ni pravo na vlastitu privatnost. Iz primjera je vidljiva dominacija patrijarhalnih odnosa i, s tim u vezi, apsolutni autoritet oca:

Na gornjem katu bilo je šest spavaćih soba, četiri za osam kćeri, jedna za Welcomea Fincha, jedinog sina, i jedna za goste. Zvuči jednostavno; ali do djevojačkih se soba moglo doći samo jednim stubama, a do Welcomeove i gostinjske sobe drugim. Djevojačke stube počinjale su u roditeljskoj spavaćoj sobi u prizemlju tako da je Simon uvijek znao kada mu kćeri ulaze i izlaze (Lee, 2020: 97).

6.4. Vjera

Vidljiva je i kritika upućena vjeri i ljudima koji je, na pogrešan način, promiču. Često se o ženama progovara kao o nečistim bićima, a o tome više doznajemo iz propovijedi pastora Skyesa. Upravo oni koji bi trebali poticati ljubav i jednakost –

osuđuju žene. Kritike upućuju i muškarcima, ali se naglašava kako su žene ipak gore od njih. Navedeno ukazuje na potlačenost žena u društvu, ali i na bezosjećajnost i jednostranost vjerskih službenika koji promiču pogrešna uvjerenja:

Njegova je propovijed bila nedvosmislena denuncijacija grijeha, stroga deklaracija gesla koje je stajalo na zidu iza njega: upozorio je pastvu na opasnost od pića, kockanja i nepoznatih žena. Ilegalne pecare izazivaju dovoljno nevolja u kvartu, ali žene su još gore. Opet sam se, kao i u svojoj crkvi, susrela s doktrinom nečistoće žena koja je, čini se, zaokupljala sve pastore (Lee, 2020: 146).

Ironija je prisutna i u dijelu u kojemu pastor javno govori o ljudima za koje smatra da su pogriješili te ih osuđuje pred svima ne razmišljajući o posljedicama.

Osim toga, potreban novac prikuplja na način da zatvori vrata crkve i ne dopušta izlazak iz nje dok ne skupi onoliko novca koliko mu je potrebno. Ironično je prikazan način na koji pastor upravlja ljudima, dok je navedeno vidljivo u sljedećem citatu:

(...) Jim Hardy pet nedjelja za redom nije došao u crkvu, a nije bolestan; Constance Jackson neka pripazi što radi – u opasnosti je jer se svađa sa susjedima; podignula je jedinu ogradu u cjelokupnoj povijesti kvarta (Lee, 2020: 146–147).

(...) – Alec, zatvori vrata. Nitko neće izići dok ne budemo imali deset dolara. (...)

U crkvi je postalo zagušljivo – palo mi je na pamet da pastor Skyes misli iscijediti novac iz pastve. (...)

Pastor Skyes iznenadio me kad je strogo rekao: – Carlowe Richardstone, nisam vidio da si išta dao (Lee, 2020: 147).

Osim primjera pastora koji o ženama govore kao o nečistim bićima, prisutni su i primjeri primitivnoga baptizma u kojemu se žena slično definira. Kritizira se vjera koja ne promiče ljubav, već samo traži razlog za osudu žena, ali i svih onih koji su, prema njihovom mišljenju, grješni. Ironično se progovara o takvome stavu baptista koji vole samo sebe, njihovu rigidnome shvaćanju Biblije i nedostatku promišljanja, a sve se čini

zanimljivijim upravo zbog činjenice da gospođa Maudie navedeno pokušava objasniti djevojčici Scout:

– *Zar ne vjerujete svi u pranje nogu?*

– *Vjerujemo. Kod kuće, u kadi. (...)*

– *Nogoperači vjeruju da je grijeh sve što je užitak. Znaš li da su jedne nedjelje neki došli i rekli mi da ćemo ja i moje cvijeće u pakao? (...)*

– *Bogme da. Gorjet će zajedno sa mnom. Smatrali su da odveć vremena provodim vani, a nedovoljno u kući čitajući Bibliju.*

Moja vjera u Evanđelja oslabila je kad sam zamislila Miss Maudie kako se vječno kuha u raznim protestantskim paklovima. (...)

– *Hvala ti lijepa. Stvar je u tome što nogoperači misle da su žene po definiciji grešne. Znaš, oni Bibliju shvaćaju doslovno.*

– *I zato gospodin Arthur ostaje u kući, da se zaštiti od žena? (...) Ako gospodin Arthur želi u raj, barem bi izašao na trijem. Atticus kaže da dobri Božji ljudi poput vas vole sebe... (Lee, 2020: 52–53).*

Ironičan stav prema vjeri vidljiv je i u sljedećem citatu u kojemu Miss Maudie objašnjava Scout da su stavovi ljudi koji zagovaraju vjeru, a osuđuju druge ljude, vrlo opasni i licemjerni:

Miss Maudie prestala se ljuljati, a glas joj je postao tvrđi. – Premlada si još da to shvatiš – rekla je – ali Biblija je u rukama nekih ljudi gora nego boca viskija u rukama... recimo, tvoga oca.

(...) – Nikad u životu nije popio ni kapi... ne, zapravo jest. Kaže da je jednom malo popio i nije mu se svidjelo.

Miss Maudie se nasmijala. – Htjela sam reći, kad bi, recimo, Atticus Finch popio dovoljno da se napije, ne bi bio tako tvrd kakvi su neki ljudi kad su najboljem stanju (Lee, 2020: 53).

6.5. Stav o ženi kao dami

Jedna od odgojnih funkcija zajednice kakvu nam donosi H. Lee jest i da ženski dio te zajednice zajedničkim naporima odgaja djevojčice kao buduće dame, što će, među ostalim, pokazivati načinom odijevanja. Osim toga, djevojčice je trebalo podučiti i kako damski stav prihvatiti kao svoju jedinu i najvažniju vrlinu. Za ženu je bilo neprihvatljivo nositi odjeću koja je bila karakteristična za muškarce pa uviđamo kritike upućene Scout samo zato što radije nosi hlače. Također, zanimljivo je i kako teta Alexandra uvjerava Scout da ne treba obavljati poslove koji su bili namijenjeni muškarcima. Dakle, Harper Lee ironizira takav stav o ženi kao dami:

Teta Alexandra bila je pravi fanatik kada je bila riječ o mojoj odjeći. Nema nikakve nade da postanem dama budem li i dalje nosila hlače: kad sam joj rekla da u haljini ništa ne mogu raditi, odgovorila mi je da i ne trebam raditi stvari za koje su mi potrebne hlače. Njezino je mišljenje bilo da bih se trebala igrati malim štednjacima, kompletima za čaj (...) nadalje, trebala bih biti sunčeva zraka u očevu samotnom životu. Odgovorila sam da se sunčevom zrakom može biti i u hlačama (...) (Lee, 2020: 98).

– Baš si lijepo odjevena, Miss Jean Louise – rekla je. – Gdje su ti danas hlače?

– Ispod haljine.

Nisam namjeravala biti duhovita, ali gospođe su se nasmijale.

(...) – Zar ne želiš biti odvjetnica?

Miss Maudie dotaknula mi je ruku, a ja sam blago odgovorila:

– Ne, gospođo, samo dama (Lee, 2020: 279).

6.6. Primitivizam

Ironija se očituje i u tematiziranju primitivizma, posebice kod ljudi koji su rasistički nastrojeni. U pravilu, književnica ne poseže za zahtjevnijim književnim strategijama oblikujući takve karaktere: gotovo da je riječ o banalnoj crno-bijeloj karakterizaciji, pri čemu je osnovna determinanta rasizam. Predstavljajući te likove autorica naglašava njihovu zaostalost, ponajprije nastalu kao rezultat nedostatka formalne naobrazbe. U aksiološkom smislu takvi ljudi ne razlikuju dobro od zla, pa odavanje kriminalnim radnjama predstavlja gotovo pa očekivani slijed događaja. Žive ispod svakoga standarda, na smetlištima, prljavi su i u nekim situacijama gotovo karikaturalizirani. Primjer je lik Roberta Ewella:

Kao odgovor na glasni povik sudskog činovnika ustao je muškarac sličan pjetliću i važno otišao do podija; vrat mu je pocrvenio kad je čuo svoje ime. Kad se okrenuo i polagao zakletvu, vidjeli smo da mu je lice jednako rumeno. Vidjeli smo da nimalo ne nalikuje na svojega imenjaka. Pramen tanke, nedavno oprane kose stršao mu je na čelu; nos mu je bio tanak, šiljast i sjajan; bradu gotovo da i nije imao, kao da je bila sastavni dio njegova naboranog vrata.

– ... tako mi Bog pomogao – kukurijekao je (Lee, 2020: 205–206).

Naime, na ironičan se način prikazuje njegov primitivizam s ciljem ukazivanja na činjenicu da samo takve osobe mogu mrziti ljude isključivo zbog boje kože. On maltretira svoju djecu, pije, a na kraju pokušava nauditi Atticusovoj djeci te stradava. Njegov će se primitivizam i neobrazovanost iščitati i u sljedećim citatima:

– *Jeste li vi otac Mayelle Ewell?* – *glasilo je sljedeće pitanje.*

– *Tja, ako nisam, sad mi je kasno da išta poduzmem. Majka joj je umrla – glasilo je odgovor. (...)*

– *Pa uvečer dvadeset i prvog studenog vraćao sam se iz šume s drvima i baš kad sam došao do ograde, čuo sam da Mayella vrišti kao svinja kad je kolju u kući... (...)*

– *Bilo je to baš prije sutona. Kako rekoh, Mayella je vrištala k'o Isus na križu...* (Lee, 2020: 208).

Naglašava se kako je gospodin Ewell osoba koja se bavi protuzakonitim radnjama, poput nezakonitoga lova, a to je karakteristično za cijelu obitelj. Njihov je način života poznat zajednici pa se gotovo nitko i nije mnogo obazirao na njih. Odlučno su ignorirali njihovu pojavu i pravili se da ih ne poznaju. Uglavnom se školuju samo prvoga dana školske godine pa odustanu, a navedeno im polazi za rukom. U školu dolaze s ušima, ne poštuju starije osobe, a u svemu tome ne vide problem. Dakle, vidljiv je primitivizam djece gospodina Ewella koja za to nisu kriva. Problematizira se njegov odgoj te se, u romanu, ironično progovara o navedenom. Osim toga, kritizira se i društvo koje djeci ne pomaže, već ih osuđuje i ignorira ustaljenog stava o njihovoj obitelji:

U određenim okolnostima obični im ljudi mudro dopuštaju neke povlastice jednostavno tako što se pretvaraju da ne vide što Ewellovi čine. Oni ne moraju u školu, na primjer. Kao drugo, gospodin Bob Ewell, Burrisov otac, smije loviti i postavljati klopke i kad nije sezona lova (Lee, 2020: 36).

– *On je od Ewellovih, gospođice – a ja sam se pitala hoće li to objašnjenje biti jednako neuspješno kao moj pokušaj. No činilo se da je Miss Caroline spremna slušati. – Puna ih je škola. Dođu svake godine prvoga dana i onda odu. Tajnica ih dovuče jer im prijete šerifom, ali odustala je od pokušaja da ih zadrži. Smatra da je udovoljila zakonu time što im je upisala ime u imenik i dotjerala ih ovamo prvoga dana. Ostatak godine samo trebate upisati da su izostali...* (Lee, 2020: 32).

Također, u romanu je ironično prikazano ponašanje malenoga Burrisa Ewella koje je posljedica pogrešnoga odgoja djeteta. Djeca gospodina Ewella nisu naviknuta na bolje ponašanje jer se otac tako odnosio prema njima cijeloga života. On je uglavnom pio i bio odsutan, dok su djeca bila prepuštena sama sebi. Za njih je nepristojan način razgovora normalan, a Burris se time i ponosi:

Burrisu Ewellu sve je to laskalo. – Već treću godinu dolazim prvoga dana u prvi razred – rekao je velikodušno. – Računam s tim da će me prebaciti u drugi razred ako ove godine budem pametan... (...)

Sada kad je bio na sigurnome, okrenuo se i povikao: – Prijavite, prokleta babo. Nije se još rodila ta umišljena drolja od učiteljice koja me na nešto može natjerati! Nikamo vi mene ne tjerate, gospojo. Dobro to zapamtite, ni na što me niste natjerali! (Lee, 2020: 32–33).

Važan je i dio romana u kojemu se dobiva uvid u način života obitelji Ewell jer navedeni odlomak omogućuje bolje shvaćanje Burrisova ponašanja, kao i Mayelline sudbine o kojoj će se govoriti kasnije u radu. Vidljivo je kako se djeca brinu sama o sebi, žive u siromaštvu i teškim uvjetima, kako im nije dozvoljeno obrazovanje jer moraju pomagati ocu i tako dalje:

(...) socijalna pomoć nije bila ni približno dovoljna da se od nje prehrane, a postojala je sumnja da je otac ionako zapije – katkad bi danima ostao u močvari i vratio se u lošem stanju; rijetko je bilo dovoljno hladno da bi oni nosili cipele, ali kad jest bilo, mogao si izraditi sasvim pristojne od starih guma (...) manja djeca stalno su bila pothlađena i imala svrab; povremeno bi došla neka gospođa i pitala Mayellu zašto ne dolazi u školu – ona bi zapisala odgovor; budući da su dva člana obitelji znala čitati i pisati, nema potrebe da i ostali nauče – potrebni su kod kuće da pomognu tati (Lee, 2020: 222).

6.7. Licemjerje

Žene su se redovito okupljale i komentirale različite događaje. Dakle, u romanu je prikazano okupljanje članica misionarskoga kružoka kod tete Alexandre. Iako su išle samo do susjedne kuće, stavljale su šešire, bile su napudrane i namirisane, pa je književnica, posegnuvši za takvim opisom, zapravo njihove postupke i stavove, u dobroj mjeri okarakterizirala kao besmislene i isprazne. Kad su posrijedi razgovori kojima su se posvećivale, Lee, koristeći ironiju kao osnovno oblikotvorno sredstvo,

ukazuje na bezosjećajnost bjelkinja kada je riječ o ljudima druge boje kože, ali i na njihovo licemjerje. Žene razgovaraju o Mrunima i iskazuju žaljenje, dok se slične stvari događaju i u njihovoj neposrednoj blizini, a to odlučno ignoriraju.

Također, razgovaraju o djeci koja su bila prljava, puna krpelja i trakavica, dok se na samome početku romana ističe kako je većina djece u gradiću prljava, zaražena, siromašna, što znači da nije riječ o novini, nego o stanju na koje su se naviknuli i prljavci i gospođe.

U sljedećem je citatu Lee ironično progovorila o licemjerju gospođa:

Gospođe kao da su živjele u nekom strahu od muškaraca, kao da nisu posve odobravale ono što oni čine. Ali meni su se sviđali. Bilo je nečega u njima, koliko god psovali, pili, kockali i žvakali duhan; koliko god bili neotesani, u njima je bilo nešto što mi se nagoniski sviđalo... nisu bili...

– *Licemjer, gospođo Perkins, rođeni licemjeri – govorila je gospođa Merriweather. – Mi barem taj grijeh nemamo na grbači* (Lee, 2020: 283).

Licemjerje se posebno očituje na primjeru gospođe Merriweather. Naime, ona se inače zalaže za prava siromašnih, obespravljenih i mučenih. Smatra se vrlo religioznom osobom te upravo ona drugim gospođama priča o tužnoj sudbini Mruna, dok odlučno ignorira obespravljene Afroamerikance i sve siromašne ljude iz svoje okoline. Navodi kako oni nemaju predodžbu o teškome životu ljudi, a ironija je prisutna u sljedećim citatima:

Njezine bi se krupne oči uvijek napunile suzama kad bi mislila na potlačene. (...) – Nijedan im se bijelac neće približiti osim blaženog J. Grimesa Everetta.

Gospođa Merriweather koristila se svojim glasom kao orguljama: svaka je riječ trajala puni takt: – Siromaštvo... mrak... nemoral (...)

(...) rekao mi je: „Gospođo Merriweather, nemate ni približnu predodžbu, ni približnu, o tome s čime se tamo borimo.“ Tako mi je rekao (Lee, 2020: 280).

Kao što je već rečeno, gospođa Merriweather predstavljena je kao vrlo religiozna osoba, a ironično je kako u isto vrijeme osuđuje ženu Toma Robinsona tvrdeći da živi nekršćanskim životom, dok njezin stav prema vlastitoj pomoćnici i svim Afroamerikancima nije nimalo u skladu s religioznim načelima. Vidljivo je kako je gospođa rasist koja se verbalno razmeće pričom o dobrim djelima, dok njezini postupci pokazuju obrnuto. Ironičan je njezin razgovor s pomoćnicom Sophy za koju tvrdi kako nije kršćanka, dok upravo njezini stavovi i način razmišljanja pokazuju kako zapravo to nije ona:

– *Gertrude, kažem ti, nema ničega napornijeg od nadurenog crnje. Objese nos dovde. Pokvari ti dan kad ih vidiš u kuhinji. Znaš što sam rekla svojoj Sophy? Rekla sam: „Sophy, danas jednostavno nisi kršćanka. Isus Krist se nikad nije durio i gundao.“ I znaš, to joj je koristilo. Podignula je pogled s poda i rekla: „Ne, gospođo Merriweather, Isus nikad nije gundao.“ Kažem ti, Gertrude, nikad ne treba propustiti priliku da se sjetimo gospodina (Lee, 2020: 281–282).*

Gospođe su, uglavnom, ogovarale, pričale o nebitnim temama, dok su svoje sastanke prikazivale vrlo važnima. Naime, naglašavale su kako se okupljaju radi pomaganja ljudima, što je, također, ironično:

Danas su teta Alexandra i članice njezina misionarskog kružoka po cijeloj kući vodile borbu za dobro (Lee, 2020: 277).

Cijelo je društvo licemjerno, a na to ukazuje i primjer Dolphusa Raymonda. Atticusu su Finchu prijetili, okrenuli mu leđa, napadali njega i njegovu djecu samo zato što je na sudu branio prava Toma Robinsona. Jem i Scout u školi su doživljavali različite neugodnosti, a čak ih je i obitelj osudila. Društvo je izbjegavalo i Mayellu Ewell iako je bila bjelkinja. Naime, ona je bila neobrazovana i siromašna te za nju nije postojalo mjesto u takvome društvu. Licemjerje je vidljivo i na temelju odnosa ljudi prema Dolphusu Raymondu. Ne prave mu probleme zbog činjenice da živi s crnkinjom, druži se s njima, ima miješanu djecu i tako dalje, dok su Atticusa osudili samo zato što je radio svoj posao. Razlog je tomu Raymondovo materijalno bogatstvo, a to onda objašnjava površnost pojedinaca:

Nije mogla živjeti kao gospodin Dolphus Raymond, koji se više volio družiti s crncima, jer ona nije bila zemljoposjednica, nije potjecala iz otmjene obitelji. O Ewellovima nitko ne bi rekao: – To je samo njihov način. – Maycomb bi im dao košare za Božić, socijalnu pomoć i okrenuo im leđa. Tom Robinson bio je vjerojatno jedina osoba koja je prema njoj ikad bila srdačna (Lee, 2020: 233).

6.8. Odnos pojedinca prema pojedincu

Ironijski odnos moguće je detektirati i u prikazu odnosa pojedinca prema pojedincu. Prvenstveno se misli na rasni aspekt, odnosno odnos bijelaca prema Afroamerikancima koji je problematičan, ali se misli i na odnos ljudi prema onima koje smatraju nižim slojevima od sebe:

(...) Suče, tražim od okruga već petnaest godina da raščisti to gnijezdo, opasno je živjeti pokraj njih, a i umanjuju vrijednost mojeg posjeda... (Lee, 2020: 211).

Poznato je kako pojedinci nisu imali jednaka prava samo zbog tamnije boje kože. Oduzeta su im osnovna prava koja bi ih činila slobodnim ljudima. Bili su podčinjeni, dehumanizirani, a njihova riječ nije vrijedila ništa kada bi bila suprotstavljena nekome tko pripada bijeloj rasi. Navedeno je vidljivo i u romanu. Naime, Tom Robinson nije imao priliku za pobjedu samo zato što je pripadao drugoj rasi. Suđenje je izgubio i prije nego što je ono počelo. Nažalost, takav slučaj nije jedini i ponavljao se mnogo puta.

Charles je Mills zamijetio kako u rasno strukturiranome društvu pitanje rasizma niječu samo rasno povlaštene osobe. Budući da je svijet takvih osoba strukturiran tako da se *bijelost* vidi kao osnova u odnosu na koju se predstavnici drugih rasa pojavljuju, njima je pitanje rase nevidljivo (Grgas, 2014: 196). Nažalost, dobit ostvarena ropstvom bila je potpora elitnim sveučilištima na Sjeveru. Navedena su sveučilišta, s obzirom na navedeno, ponudila znanstvenu obranu bjelačke superiornosti na koju su se pozvali zagovaratelji institucije ropstva (Grgas, 2014: 200). Činjenica je kako je šest puta veća

moćnost da će policajci prije zaustaviti Afroamerikanca, nego bijelca, dok veći postotak nezaposlenih otpada, također, na njih (Ninić, 2013: 150).

Tek je nakon 60-ih godina 20. stoljeća Afroamerikancima bilo dopušteno zaposlenje na mjestu policajca, ali nisu smjeli uhititi bijelog osumnjičenika te patrolirati u naseljima u kojima je većinu činilo bjelačko stanovništvo (Ninić, 2013: 151). Godine 1991. proširila se snimka na kojoj se jasno vidjelo kako policajci tuku Afroamerikanca Rodneya Kinga. Policajci su sljedeće godine oslobođeni svih optužbi što je izazvalo ogorčenje i masovne sukobe s policijom u kojima je živote izgubilo više od pedeset ljudi (Ninić, 2013: 151).

Iako bismo pomislili da su se takve stvari događale samo u prošlosti, stvarnost nas razuvjerava. Naime, danas se, također, susrećemo s problemom rasizma, a tomu svjedoče nove snimke policijske brutalnosti prema Afroamerikancima. Smrt Georgea Floyd-a izazvala je burne reakcije i potaknula ljude na masovne prosvjede kako bi se stalo na kraj rasnoj nesnošljivosti. Vidljivo je kako su problemi o kojima je Harper Lee govorila i dalje prisutni, a da pojedinci (i utjecajne skupine) ne prihvaćaju demokratske promjene koje polako, ali sigurno zahvaćaju i najrigidnija društva.

Dakle, Harper Lee odlučno progovara o problemima rasizma koji su bili prisutni u njezinu životu pa je uporaba, danas nezamislivog leksika (*crnčuga, crnjo, crnoljubac*) u funkciji oslikavanja vjerodostojnosti prostora, vremena i likova. Situacija u kojoj se rasističkim leksikom služi dijete, poslužila je autorici u didaktične svrhe:

– *Braniš li ti crnje, Atticuse? – upitala sam ga te večeri.*

– *Naravno. I ne govori „crnje“, Scout. To je prosto.*

– *Tako kažu svi u školi.*

– *Odsad će tako govoriti svi osim jedne... (Lee, 2020: 91).*

Baka kaže da je već dovoljno loše što vas pušta da radite što hoćete, ali sad se još pretvorio u crnoljupca i mi se više nikad nećemo moći pojaviti u Maycombu. Uništava obitelj, eto što radi.

Francis je ustao i potrčao nogostupom do stare kuhinje. Sa sigurne udaljenosti povikao je: – On je najobičniji crnoljubac!

– Nije! – zauralala sam. – Ne znam o čemu govoriš, ali bilo bi ti bolje da smjesta prestaneš! (Lee, 2020: 100).

Imajući to na umu, suočila sam se sljedećeg dana s Cecilom Jacobsom u školskom dvorištu: – Hoćeš li to povući, dečko?

– Morat ćeš me natjerati! – povikao je. – Moji kažu da tvoj otac sramoti sve nas i da bi onog crnju trebalo objesiti s vodotornja! (Lee, 2020: 93).

Zanimljiv je dio u kojemu kuharica Calpurnia vodi Jema i Scout u svoju crkvu. Dakle, ispred crkve ih je napala Lula koja je smatrala kako bijela djeca nemaju što raditi u njihovoj crkvi, a tada je Calpurnija Lulu, također Afroamerikanku, ironično nazvala *crnjom*:

Kad je Lula krenula prema nama, Calpurnia joj je rekla: – Ni makac, crnjo (Lee, 2020: 144).

Na primjeru tete Alexandre vidljivo je kako s visoka gleda na većinu ljudi za koje smatra da su lošiji od nje pa ironiju pronalazimo i u aspektu odnosa bijelaca prema bijelcima. Smatra da je, zbog svoga podrijetla, bolja od drugih ljudi te ih omalovažava. Unaprijed osuđuje ljude s obzirom na predrasude koje postoje o obiteljima iz kojih oni dolaze, a nećacima čak brani i druženje sa siromašnim vršnjacima. Tvrdi kako će im takvi prijatelji prenijeti loše navike, a oni se uvijek moraju ponašati dostojanstveno:

Nikad ne bi propustila priliku da ukaže na nedostatke drugih plemenskih skupina i veliča našu (...) Kad je govorila o samoubojstvu Sama Merriweathera, rekla je da je uzrok morbidna crta u obitelji. Ako se neka šesnaestogodišnjakinja zahihotala u zboru, teta bi rekla: – Eto vidite, sve žene iz obitelji Penfield su površne. (...) Jednom nas je teta uvjeravala da je sklonost Miss Stepahie Crawford da se petlja u tuđa posla nasljedna, Atticus je rekao: – Sestro, kad bolje razmisliš, naša je generacija prva u povijesti obitelji koja se nije poženila sestričnima i bratićima. Misliš li da Finchevi imaju incestnu crtu?

Teta je rekla ne – baš zbog toga imamo male ruke i stopala (Lee, 2020: 155–156).

Pogledala me preko naočala. – Jean Louise, nimalo ne sumnjam da su dobri ljudi. Ali nisu naša vrsta ljudi.

Jem je rekao: – Hoće reći da su gljive, Scout.

– Kako to gljive?

– Ma seljačine. Vole narodnjake i tomu slično.

– Pa i ja to volim...

– Ne budi smiješna, Jean Louise – rekla je teta Alexandra.

– Možeš Waltera Cunninghama ribati dok ne zablista, možeš mu obući cipele i odjenuti novo odijelo, ali on svejedno nikad neće biti poput Jema. Osim toga, ta je obitelj sklona piću. Žene iz obitelji Finch ne zanimaju se za takve ljude (Lee, 2020: 272).

Stav se tete Alexandre, više puta, dodatno ironizira tijekom razgovora između Jema i Scout. Naime, djeca sebe nikada nisu doživljavala boljim od drugih vršnjaka pa su se čudili takvome stavu. Otac im nikada nije ukazivao na to da su bolji od drugih ljudi, već im je svojim primjerom pokazivao kako su svi ljudi jednako vrijedni te da se sa svima moraju odnositi s poštovanjem. Nije im govorio o uzvišenosti njihove obitelji, a pravi primjer im je dao braneći Toma Robinsona na sudu. Nije im bilo jasno zašto bi netko sebe smatrao boljim i vrijednijim od drugih ljudi samo zato što su njegovi preci znali čitati i pisati:

– Mislim da je tu važno kad su ti preci naučili čitati i pisati. Scout, mnogo sam razmišljao o tome i to je jedini razlog koji mi pada na pamet. Valjda je jednom dok su Finchevi još bili u Egiptu neki od njih naučio hijeroglif ili dva i to prenio svojem sinu – nasmijao se Jem. – Zamisli, teta se ponosi time što je njezin pradjed znao čitati i pisati... gospođe se ponose baš čudnim stvarima (Lee, 2020: 275–276).

Osim toga, u jednoj im je prilici teta htjela ukazati na to da moraju imati osjećaj ponosa kada je riječ o njihovoj obitelji. Puna samopouzdanja pokazala im je knjigu

njihova „cijenjenoga“ rođaka Josha, a njezina je tvrdnja dodatno ironizirana činjenicom da je rođak bio u ludnici:

– *Vaš je rođak ovo napisao – rekla je teta Alexandra. – Bio je krasan čovjek.*

Jem je pogledao maleni svezak. – Je li to onaj rođak Joshua koji je dugo bio u ludnici?

Teta Alexandra je upitala: – Kako to znaš?

– *Pa Atticus je rekao da je skrenuo dok je bio na sveučilištu. Da je pokušao ubiti predsjednika. Da je rođak Joshua rekao kako on nije ništa drugo nego inspektor kanalizacije i pokušao ga ubiti starom kremenjačom, ali mu se rasprsnula u ruci. Atticus je rekao da je obitelj koštalo petsto dolara da ga izvuče iz toga... (Lee, 2020: 159).*

Djeca iz rasno miješanih veza isključivani su iz društva upravo zbog činjenice što su bila napola bijelci, a napola crnci. Nije ih željela prihvatiti ni jedna ni druga strana pa su ih izopćavali. Malenoj Scout nije jasno tko su oni i zašto se tako ponašaju prema njima pa o njihovu statusu doznajemo iz Jemova objašnjenja. Zanimljivo je kako djevojčici takva podjela nije jasna pa se pita jesu li i oni možda crnci, ne doživljavajući tu činjenicu nimalo problematičnom:

– *Jeme – upitala sam – što je to miješano dijete?*

– *Napola bijelac, napola crnac. Vidjela si ih, Scout. Znaš onog s riđom kovrčavom kosom koji dostavlja robu iz drogerije. On je napola bijelac. Doista su jadni.*

– *Jadni? Kako to?*

– *Nikamo ne pripadaju. Crnci ih neće jer su napola bijeli, a bijelci ih neće jer su napola crni, pa nikamo ne pripadaju. Ali kažu da je gospodin Dolphus dvoje svoje djece poslao na sjever. Onima na sjeveru to ne smeta. Eno jednoga. (...)*

– *Pa kako znaš da mi nismo crnci?*

– *Stric Jack Finch kaže da, zapravo, ne znamo. Kaže da nismo, sudeći po onom dijelu obiteljskog stabla koje je on uspio utvrditi, ali da smo, što se njega tiče, mogli doći ravno iz Etiopije u vrijeme Starog zavjeta* (Lee, 2020: 195–196).

Nisu samo miješana djeca bila izopćena. Kao što je već navedeno, izopćeni su bili svi koje su stanovnici Maycomba smatrali nedostojnima njih samih. Izuzimajući odnos prema Afroamerikancima, uglavnom se to odnosilo na ljude koji su živjeli na društvenoj margini. Takav je primjer i život Mayelle Ewell. Njezina je obitelj unaprijed bila osuđena zbog ponašanja predaka, a ni postupci njezina oca nisu joj pomagali. Nije imala dodir s civilizacijom pa je otac njome lako manipulirao. On je pio i fizički je zlostavljao, a živjela je u siromaštvu vodeći brigu o braći i sestrama. Nije imala pravo na vlastite stavove i odluke, bila je podređena, a čak nije imala nijednoga prijatelja. Žalosno je da uopće nije bila svjesna činjenice da su njezina neškolovanost i društvena izolacija – problemi.

Kad ju je Atticus upitao ima li prijatelja, činilo se da ne zna što ta riječ znači, a onda je pomislila da joj se ruga. Njezina je sudbina bila jednako žalosna, pomislila sam, kao sudbina miješane djece o kojoj je pričao Jem: bijelci s njom nisu htjeli imati posla jer je živjela među svinjama; crnci se nisu družili s njom jer je bjelkinja (Lee, 2020: 233).

(...) – *Dok god mi govori „Miss“ i „Miss Mayella“. Ne moram ja trpjeti njegovu porugu, nitko me ne može natjerati.* (...)

Pitala sam se je li joj se itko u životu obratio s „Miss“ ili „Miss Mayella“; vjerojatno nije kad se uvrijedila zbog najobičnije pristojnosti. Kako li to ona, zaboga, živi? Uskoro sam doznala (Lee, 2020: 221).

6.9. Ku Klux Klan

Ku Klux Klan zloglasna je i misteriozna organizacija osnovana u SAD-u. Nastala je na području američkoga Juga, točnije u Tennesseeju, krajem 1865. godine (Milić, 2017: 158). Utemeljila su ga šestorica veterana, a s obzirom na manjak novčanih sredstava,

koristili su se bijelim plahtama i maskama koje su im ostale od Noći vještica kako bi njihovi identiteti ostali tajni. Pridružio im se velik broj dragovoljaca, a prozvan je terorističkom organizacijom (Milić, 2017: 145). Cilj je bio onemogućiti Afroamerikancima izjednačenje s bijelim stanovništvom. Za superiornost bijele rase borili su se zastrašivanjem, mučenjem pa i ubojstvima crnoga stanovništva. Borili su se protiv politike savezne vlade, ali i svih pristaša takve politike. Kongres je čak donio i zakon kojim bi omogućio suzbijanje organizacije i njezina utjecaja (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=34482>).

Klan je prestao s djelovanjem, a godine 1915. osnovan je drugi Klan. Osnovao ga je William Joseph Simmons, a inspiraciju je pronašao u filmu *The Birth of a Nation*. Film je prikazivao zaboravljeni Klan, a Simmons se oduševio. Klan je bio prisutan u svim državama SAD-a, a biti njegovim članom bilo je potpuno normalno. Postao je dijelom američke kulture, dok je Klan brojio čak i do šest milijuna pristaša (Milić, 2017: 146–147). Borili su se za amerikanizaciju društva, protiv Afroamerikanaca, useljenika, radničkoga pokreta, katolika i tako dalje, a organizacija je propala zbog raznih skandala (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=34482>).

Treći je Klan osnovan 60-ih godina 20. stoljeća i bio je posebno nasilan. Ugledali su se na prvi Klan pa su zadržali istu ikonografiju i obrede (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=34482>).

Izveli su mnogobrojne bombaške napade, palili su crkve, ali i ubijali nevine ljude zbog rasističkih motiva. Nasilje koje je provodila organizacija vidljivo je i u sljedećem primjeru. Godine 1964. bijeli su aktivisti pomagali Afroamerikancima kako bi se registrirali za glasovanje. Ubrzo su savezni agenti pronašli tijela trojice aktivista koji su ubijeni, a potom i zakopani. Ubijeni su nakon što su nazočili predavanju o registraciji Afroamerikanaca za glasovanje. Lokalna je policija stalno otežavala istragu, a pretpostavlja se kako su policajci bili članovi Ku Klux Klana, rasističke i nasilne organizacije. Slučaj je, zbog navedenoga, preuzeo FBI. Nadalje, porota koju su činili isključivo bijelci oslobodila ih je svih optužbi. Osuđeni su tek na saveznome sudu, ali nijedan član u zatvoru nije proveo više od šest godina. Tek je 2005. godine bivši član Klana osuđen za navedena ubojstva i to na šezdeset godina zatvora (Ninić, 2013: 142).

Drugi primjer jest okupljanje u gradiću Selmi. Naime, pravo na glasovanje Afroamerikancima bilo je uskraćeno pa čak i u onim okruzima gdje su činili većinu stanovništva (Milić, 2017: 150). U glavnome su ih gradu Alabame udarali, bičevali, a koristili su se čak i električnim štapovima za stoku.

Svi su bili upoznati s navedenom brutalnošću pa su krenuli prema Selmi kako bi ljudima pružili potporu. Tada je Klan smaknuo jednu bjelkinju iz Detroita, samo zato što se odlučila boriti za prava Afroamerikanaca (Milić, 2017: 151). Nakon toga su se morali povući. Nikada nisu formalno raspušteni, a i danas su osuđeni na život u sjeni (Milić, 2017: 152).

U romanu se navodi kako su članovi Klana, zaogrnuti plahtama, plašili upravo Sama Laviyja koji im je te plahte i prodao. Kada im je ukazao na to, posramili su se i otišli. Klan je prikazan bezopasnim, a u nekim situacijama i smiješnim. Također, navodi se kako je Klan odavno nestao i da se neće vratiti, dok činjenice pokazuju da je u tome razdoblju bio aktivan. Naziva ga se običnom političkom organizacijom koja nikoga ne plaši; cijenjeni odvjetnik i dobar poznavatelj zbivanja u njihovu gradiću, Atticus, čak se i smije na spomen bande:

Atticus je pokušao potisnuti smijeh, ali nije uspio. – Ne, u Maycombu nemamo bande i slične gluposti. Nikad nisam čuo za bandu u Maycombu.

– Kukluksovci su jednom ganjali neke katolike.

– Nisam čuo ni da je u Maycombu ikad bilo katolika – rekao je Atticus – pobrkao si to s nečim drugim. Negdje dvadesetih godina postojao je Klan, ali je u prvom redu bio politička organizacija. Osim toga, nisu mogli naći nikoga koga bi strašili. Jedne su večeri paradirali pred kućom gospodina Sama Levyja, ali Sam je jednostavno izišao na trijem i rekao im da je to doista smiješno s obzirom na to da im je upravo on prodao plahte kojima su se zaogrnuti. Sam ih je tako posramio da su otišli (Lee, 2020: 177–178).

7. ZAKLJUČAK

Naime, kako navedeno, autorica se funkcionalno služi ironijom kako bi ukazala na ključne društvene probleme. Kritizira društveno uređenje pa tako i dovođenje Amerike u vezu s demokracijom. Tada je Amerika bila sve, samo ne demokratska država, a stav je ironičniji s obzirom na to da ga izgovara jedna učiteljica. Ona bi, s obzirom na svoj poziv, djecu trebala pripremati za život i poučavati ih istinama, kao i poticati u njima empatiju prema svakome ljudskome biću bez obzira na boju kože, status, vjeru i tako dalje. Naime, ironično se govori o tadašnjoj vlasti i društvenome uređenju budući da je afroameričko stanovništvo bilo dehumanizirano do krajnjih granica. Oduzeta su im sva prava koja su nužna ljudskome biću. Nastavnica je, također, ironizirana jer spada u skupinu ljudi koji sve promatraju jednostrano. Naime, ona u isto vrijeme žali Židove i osuđuje Hitlera, a ističe svoju mržnju prema ljudima druge boje kože. Osuđuje progone i predrasude, a istodobno se zgraža na pomisao o međurasnim brakovima.

Posebno je ironija uočljiva u dijelu romana u kojemu se govori o obrazovanju. Dakle, kritizira se obrazovni sustav koji djeci zabranjuje slobodno razmišljanje i prosuđivanje, a sve s ciljem onemogućavanja shvaćanja biti problema i mogućega zalaganja za promjene uređenja načina na koji je društvo organizirano. Tako djeci nije dopušteno čitati i pisati, već im se pokazuju kartice s riječima. Djeci koja znaju čitati i pisati nabija se osjećaj grižnje savjesti pa ona stečeno znanje poistovjećuju s počinjenim zločinom. Uvjerava ih se da je na njima počinjena šteta koja se mora ispraviti.

Književnica ironijski propituje status žene u tada suvremenom društvu, ističući muški stav prema kojem su žene previše krhke kako bi sudjelovale u društveno važnim poslovima, kao što je to, primjerice, sudjelovanje u radu porote na sudu. Vidljivo je kako je ženama namijenjeno obavljanje kućnih poslova, dok muškarci sudjeluju u organizaciji vlasti i donose ključne odluke. Osim toga ismijan je i petrificiran malograđanski stav o ženi kao dami što je vidljivo i iz predrasuda o načinu odijevanja.

Žene se učilo kako je njihovo najveće postignuće ženstvenost i damski stav, kako im je mjesto u kući pa se tako teta Alexandra posebno zgražala zbog odjevnih kombinacija nećakinje Scout. Kritizira se Scout samo zato što radije nosi hlače, a ne haljine koje su u najvećoj mjeri, kao izvanjski znak, pridonosile ženstvenosti. Dijalozi tete Alexandre i Scout ispunjeni su humorom i ironijom, a sve kako bi se naglasila forma bez sadržaja u rečenoj problematici. O podređenosti žena u patrijarhalnome društvu progovara se i u dijelu u kojemu je opisano imanje Finch's Landing. Ističe se autoritet muškarca koji je sinu omogućio apsolutnu slobodu, dok je žensku djecu kontrolirao gradnjom „djevojačkih stuba“ s pomoću kojih je točno vidio kada ulaze i izlaze.

Ironičan je i autoričin stav prema licemjerima. Ponajprije se misli na žene koje žale Mrune i njihovu djecu, dok ne pokazuju nimalo suosjećanja za Afroamerikance, kao i za siromašnu i gladnu djecu koja žive na društvenoj margini. Ponašaju se kao da je društvo u kojemu one živi savršeno uređeno, što je daleko od stvarnosti. Također, ističe se gospođa Merriweather koja je, ironično, predstavljena religioznom osobom koja se brine o obespravljenima, dok u isto vrijeme osuđuje druge ljude te izgovara rasističke rečenice. Osuđuje se i licemjerno društvo koje je odbacilo Mayellu Ewell samo zato što je siromašna, kao i Atticusa Fincha jer je branio Toma Robinsona i vlastita uvjerenja. Zanimljivo je kako gospodinu Raymondu nisu pravili probleme zbog suživota s Afroamerikancima samo zato što je posjedovao velike količine materijalnoga bogatstva.

Ironično se prikazuje primitivizam kod ljudi koji su rasisti, a prikazani su neobrazovanima, zaostalima, prljavima i tako dalje. Zanimljivo je kako su opisi pojedinaca čak dosegli i razinu karikature. Vidljiva je činjenica kako se ovakvim potezima ne kritiziraju samo pojedinci, već i društvena pojava.

Istaknuti su i loši odnosi pojedinca prema pojedincu. Prije svega, misli se na odnos bijelaca prema Afroamerikancima, ali i na odnos ljudi prema onima koje smatraju nižim slojem. Ironično se pojavljuju nazivi poput *crnčuga*, *crnjo*, *crnoljubac* zbog kojih je Harper Lee imala puno problema. Dakle, nazivi su u funkciji ironije, a izgovoreni su iz dječje perspektive koja ne razumiju težinu izgovorenih riječi, ali koji se mogu razumjeti kako zbog funkcionalnih razloga (govorna karakterizacija) tako i zbog

potrebe da se čitateljstvo podučiti vrlini i odgovarajućim (dostojanstvenim) rječnikom. Također, prisutni su i primjeri u kojima se jedna Afroamerikanka obraća drugoj takvim nazivima kako bi se, koristeći ironiju, proizveo paradoksalan, ali humorističan učinak.

Osim toga, prisutni su i primjeri u kojima se problematizira i odnos bijelaca prema bijelcima samo zbog toga što jedni pripadaju nižem sloju u odnosu na druge. Navedeno je posebno vidljivo na primjeru tete Alexandre koja Scout i Jemu ne dopušta druženje sa siromašnom djecom. Smatra kako su takvi ljudi nedostojni njihova prezimena i kako se od njih mogu preuzeti samo loše navike. Djeca takve tvrdnje ne razumiju pa se ironično progovara o obiteljskoj povijesti koja je sve, samo ne savršena. Slični su primjeri odbacivanja i osude ljudi vidljivi i na primjerima djece miješane rase koje odbacuju i bijelci i Afrikananci, ali i na primjeru Mayelle Ewell koja nije znala ni što znači riječ *prijatelj*.

U romanu se tematizira (samorazumljivo, s obzirom na osnovnu temu, mjesto i vrijeme) i zloglasni Ku Klux Klan koji je u stvarnosti, zbog svojih stavova i počinjenih kriminalnih djela, bio proglašen i terorističkom organizacijom. U književnome je djelu predstavljen kao obična politička organizacija čiji članovi nemaju pametnijega posla, nego plašiti susjede. Javno su poniženi, a ironično je i to što ih je ponizio čovjek od kojega su kupili plahte pod kojima su se skrivali. Nakon takvoga su se poniženja posramili i pobjegli.

Iz prethodnih je poglavlja vidljivo da je ironija jedno od osnovnih strategija pri oblikovanju strukturnih sastavnica ovoga književnoga teksta. Harper Lee za ironijom poseže pri oblikovanju likova, ironijski komentira njihove odnose, a ironijska dioptriya vidljiva je i kad prikazuje odnose među rasama, spolovima i različitim socijalnim slojevima stanovništva. Iako funkcionalni učinak ironije može u nekim trenucima prijeći granicu korektnoga ophođenja, u najvećem broju slučajeva H. Lee ne prelazi korektan implicitni kritički komentar pojave kojom se bavi (obrazovanje, životna svakodnevnica, žene, djeca i druženja...). Važno je naglasiti i da ironija u dobroj mjeri pridonosi lakoj prohodnosti kroz tekst koji donosi, kako smo vidjeli, obilje ozbiljnih, životnih i do danas, neriješenih problema. Na kraju, iako je prošlo više od pola stoljeća

otkako je ova južnjakinja objavila svoje kapitalno djelo, ideje za koje se zalaže univerzalne su i danas, čini nam se, aktualnije nego ikad.

8. LITERATURA I IZVORI

Literatura:

1. Biti, Vladimir, *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb, 2000.
2. Grgas, Stipe, *Američki studiji danas: identitet, kapital, specijalnost*, Meandar Media, Zagreb, 2014.
3. Lee, Harper, *Ubiti pticu rugalicu*, Znanje d. o. o., Zagreb, 2020.
4. Milić, Mate, *Ku Klux Klan(ovi)*, Rostra: Časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru, Vol. 8, No. 8, 2017.
5. Ninić, Petra, *Pravni temelji položaja afroameričkog stanovništva u Sjedinjenim Američkim Državama od II. svjetskog rata do početka XXI. stoljeća*, Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja, Vol. 47 No. 94, 2013.
6. Solar, Milivoj, *Rječnik književnoga nazivlja*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006.

Mrežni izvori:

1. Harper Lee, enciklopedijska natuknica. Dostupno na adresi: URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=70083>. Datum posjeta stranici: 2. srpnja 2020.
2. Klasik na udaru: „Ubiti pticu rugalicu“ izbačen iz škola zbog navodnog rasizma. Dostupno na adresi: URL: http://novilist.hr/Kultura/Knjizevnost/Klasik-na-udaru-Ubiti-pticu-rugalicu-izbacen-iz-skola-zbog-navodnog-rasizma?meta_refresh=true. Datum posjeta stranici: 2. srpnja 2020.
3. Ku-Klux-Klan, enciklopedijska natuknica. Dostupno na adresi: URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=34482>. Datum posjeta stranici: 13. srpnja 2020.

4. Sedam velikih američkih romana koji se trebaju naći na našem popisu za čitanje. Dostupno na adresi: URL: <https://citajknjigu.com/sedam-velikih-americkih-romana-koji-se-trebaju-naci-na-nasem-popisu-za-citanje/>. Datum posjeta stranici: 2. srpnja 2020.